

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Με την είσοδο των Γερμανικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη, στις 9 Απριλίου 1941, άλλες εφημερίδες υποχρεώθηκαν να διακόψουν την έκδοσή τους και άλλες αρνήθηκαν, σύντομα ή αργότερα να συνεχίσουν με Γερμανική λογοκρισία και με κατευθυνόμενη ειδησεογραφία ή αρθρογραφία. Εξ άλλου οι εκδότες και οι δημοσιογράφοι, αντιμετωπίζοντας πιθανές διώξεις και ασφαλώς το πρόβλημα της επιβιώσεως, ή κρύφτηκαν ή στράφηκαν σε άλλες πόλεις ή σε άλλες εργασίες. Το πρόβλημα αυτό αντιμετώπισαν κυρίως οι μαχητικοί αρθρογράφοι των εφημερίδων και οι ισραηλίτες εκδότες και δημοσιογράφοι.

Για την εφημεριδογραφία στη Θεσσαλονίκη της Κατοχής (μέχρι τις 30 Οκτωβρίου 1944) οι πληροφορίες που διασώθηκαν είναι περιορισμένες και οπωσδήποτε λόγω της σιωπής, όσων έζησαν εκείνη την εποχή και λόγω των μεροληπτικών, τις περισσότερες φορές μαρτυριών η εξιστόρησή της γίνεται με αρκετές επιφυλάξεις.

Α'. Η έλλειψη της πληροφορήσεως. Λίγες μέρες αφότου κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη οι Γερμανοί προχώρησαν στην εκκαθάριση του Τύπου της και αποφάσισαν να εκδίδονται μόνο μια εφημερίδα το πρωί και μία το απόγευμα με τη δικαιολογία της ελλείψεως, λόγω των πολεμικών γεγονότων του δημοσιογραφικού χάρτη¹. Εξ άλλου στην πρώτη διαταγή στη Θεσσαλονίκη του ανώτερου διοικητή του Γερμανικού στρατού Φον Λιστ προβλέφθηκε η παύση των εφημερίδων «Μακεδονία» και «Ελ Μεσατζέρο»², ενώ από τις 13 Απριλίου παύθηκαν ή ανέστειλαν τις εκδόσεις τους οι ε-

---

1. Βλέπε ρεπορτάζ για τη δίκη των Δωσιλόγων δημοσιογράφων στη «Μακεδονία» στις 24 Οκτωβρίου 1945.

2. Τα τελευταία φύλλα που διασώζονται, εκδόθηκαν της «Μακεδονίας» στις 8 Απριλίου, της «Νέας Αλήθειας» στις 13 Απριλίου και του «Φωτός» και της «Εφημερίδας των Βαλκανίων» στις 19 Απριλίου. Η «Λ' Εντεπαντάν» είχε διακόψει στις 6 Απριλίου.

φημερίδες «Νέα Αλήθεια» και «Εφημερίς των Βαλκανίων». Η εφημερίδα «Το Φως» συνέχισε να εκδίδεται μέχρι και τις 19 Απριλίου. Οι ισραηλιτικές εφημερίδες είχαν διακόψει ήδη την έκδοσή τους, η γαλλόγλωσση «Λ' Εντεπαντάν» από την επομένη της γερμανικής επιθέσεως και η «Λα Προγκρέ» –χωρίς να επιβεβαιώνεται– από την ημέρα της εισόδου των Γερμανών στη Θεσσαλονίκη.

Έτσι η μόνη εφημερίδα που συνέχισε να εκδίδεται ήταν η «Απογευματινή», με εκδότες τον Δημ. Τσούρα και τον Αλεξ. Ωρολογά, που ακολουθούσε πολιτική προσκείμενη στον Άξονα³.

Εξ άλλου ο γερμανικός στρατός κατέλαβε τον (μοναδικό) Ραδιοφωνικό Σταθμό του Χρ. Τσιγγιρίδη (αποδυναμωμένο ήδη κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου, λόγω της μεταφοράς στην Αθήνα για την ενίσχυση του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών ορισμένων μηχανημάτων του) και τον μετέτρεψε σε στρατιωτικό γερμανικό σταθμό, ενώ από τις 9 Οκτωβρίου απαγορεύθηκε η κατοχή ραδιοφώνων με αποτέλεσμα να είναι προβληματική (και με απειλή την ποινή του θανάτου) η ενημέρωση του κοινού για τα πολεμικά και τα άλλα γεγονότα, όταν μάλιστα οι εφημερίδες που συνέχισαν να εκδίδονται ήταν αναξιόπιστες λόγω της συνεργασίας με τους κατακτητές ή της λογοκρισίας που ασκούσαν οι δυνάμεις της Κατοχής, αλλά και η αγορά τους ήταν «πολυτέλεια» σε εποχή σημαντικών στερρήσεων. Είναι χαρακτηριστική η απαγόρευση της κατοχής «λευκού χαρτιού», όποιου σχήματος, που επιβλήθηκε τον Φεβρουάριο του 1942 και η υποχρέωση των κατόχων του να το παραδώσουν⁴. Επίσης στις 23 Ιανουαρίου 1943 «ανακοινώθηκε» από το Τμήμα Προπαγάνδας Θεσσαλονίκης-Αιγαίου/Γραφείο Τύπου, η υποχρέωση να δηλωθούν οι γραφομηχανές και οι πολύγραφοι. Προβλεπόταν μάλιστα κατάσχεση όσων δεν δηλωθούν και επιβολή ποινής.

Σημειώνεται ότι στις 9 Φεβρουαρίου 1943 ανακοινώθηκε ότι με διαταγή του διοικητή των γερμανικών δυνάμεων στην Ελλάδα ίσχυε πλέον στα κατεχόμενα ελληνικά εδάφη το γερμανικό ποινικό δίκαιο. Πρακτικά, η απόφαση αυτή σημαίνει ότι: «...6. Όποιος ακούει ραδιόφωνο κ.τ.λ. θα τιμωρείται με ειρκτή και σε βαριές περιπτώσεις με θάνατο και με κατά-

3. Βλέπε κατάθεση του Βασ. Μεσολογγίτη στη «Μακεδονία» στις 24 Οκτωβρίου 1945.

4. «Νέα Ευρώπη», στις 11 Φεβρουαρίου 1942.

σχεση των εργαλειών. 7. όποιος κατασκευάζει ή αναρτά προκηρυξεις [θα τιμωρείται] με ειρκτή και σε βαρειές περιπτώσεις με θάνατο. (...). Αρμόδια δικαστήρια είναι τα γερμανικά στρατοδικεία»⁵.

Τέλος η διακοπή ή έστω οι δυσχέρειες συγκοινωνίας με την Αθήνα για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν επέτρεπαν πλέον την έγκαιρη μεταφορά των εφημερίδων της πρωτεύουσας, όπου η μεταχείριση του Τύπου ήταν πιο ευνοϊκή, αφού εκεί συνεχίστηκε η έκδοση των εφημερίδων και οι περισσότερες δέχθηκαν να συνεχίσουν την έκδοσή τους και με γερμανικό και ιταλικό έλεγχο, με τη δικαιολογία της ανάγκης να προστατευθεί το προσωπικό τους από βέβαιη ανεργία αλλά και για την ενημέρωση του ελληνικού λαού⁶.

Β'. Η κάλυψη των αναγκών ενημερώσεως. Την ευκαιρία για την έκδοση νέας εφημερίδας για την κάλυψη του κενού που δημιούργησε ξαφνικά η έλλειψη ενημερώσεως του λαού στη Θεσσαλονίκη, έσπευσε να εκμεταλλευθεί ένας μυστηριώδης υπάλληλος του Δήμου Θεσσαλονίκης χωρίς να έχει καμία σχέση με τον Τύπο, ο Βασ. Λαμπάκης που πριν ακόμη ολοκληρωθεί η κατάληψη της χώρας από τα γερμανικά στρατεύματα (η Αθήνα καταλήφθηκε στις 27 Απριλίου) επέτυχε να εκδώσει στις 13 Απριλίου την εφημερίδα «Νέα Ευρώπη», η οποία θα μας απασχολήσει σε ιδιαίτερο κεφάλαιο. Ανεξάρτητα από τον προδοτικό ρόλο που έπαιξαν οι κατοχικές εφημερίδες –υποχρεωμένες ή όχι να αρθρογραφούν και να δημοσιεύουν φιλογερμανική και αντισυμμαχική ειδησεογραφία, η να δημοσιεύουν κείμενα σύμφωνα με τα συμφέροντα και τις υποδείξεις των Γερμανών– και από τη ζημιά που προκαλούσαν στο ελληνικό έθνος και στη συμμαχική υπόθεση η έλλειψη ακόμη και αυτών των κατευθυνόμενων ειδήσεων δημιουργούσε βασανιστική κατάσταση όμοια με την έλλειψη των απαραίτητων τροφίμων και της στερήσεως της ελευθερίας: «Μέσα στο βαθύ σκότος της Κατοχής –γράφει ο Κώστας Μαγερ⁷– και η πλέον ασή-

5. «Νέα Ευρώπη» στις 9 Δεκεμβρίου 1943.

6. Δημοσθ. Κούκουνας: «Ο ημερήσιος Τύπος στα χρόνια 1941-1945 στο περιοδικό «Τύπος» τεύχη 1-6. Επίσης Κ. Μάγερ «Ιστορία του Ελληνικού Τύπου» τόμος Β' σελ. 319 κ.ε., όπου δημοσιεύεται απόσπασμα απολογισμού του αντιστασιακού προέδρου της Ενώσεως Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών Γ. Καρατζά, που αναφέρεται στην Κατοχή.

7. Κ. Μάγερ, όπου παραπάνω σελ. 319.

μαντος πληροφορία περί της πορείας των πολεμικών επιχειρήσεων, από την οποία συνήγεται το συμπέρασμα ότι οι σύμμαχοι ήρχιζον να ανακτούν την πρωτοβουλία, ανεπτέρωνε το ηθικόν των υποδούλων και εχαλύβδωνε τα νεύρα και την ψυχήν των, αντικαθιστώσα την απελπισίαν με την ελπίδα, ότι το σπάσιμον των δεσμών δεν θα εβράδυνε πολύ».

Μήπως –αναρωτήθηκαν κάποιοι– θα έπρεπε οι δημοσιογράφοι και οι τεχνικοί να καταδικασθούν στην ανεργία και στην ασιτία και το αναγνωστικό κοινό να έμενε έτσι εντελώς απληροφόρητο όχι μόνο για τα πολεμικά γεγονότα, όχι μόνο για τις τοπικές ειδήσεις αλλά ακόμη και για τις αυστηρές και συχνά εξοντωτικές για όσους τις αγνοούσαν διαταγές των δυνάμεων κατοχής; Αντίθετα υπήρχε η ελπίδα –και σε πολλές περιπτώσεις επαληθεύθηκε– ότι μέσα από τις γραμμές των φιλογερμανικών ειδήσεων, μέσα από τα δημοσιογραφικά γραφεία, τα οποία είχαν πρόσβαση στις πηγές ειδήσεων του εξωτερικού, κάποιοι θα πληροφορούσαν και θα πληροφορούσαν και άλλους για τις απαγορευμένες ειδήσεις.

Όλες αυτές οι αμφιβολίες και ακόμη το αίσθημα της συναδελφικότητας ή της ομαδικής συνυπευθυνότητας δημιούργησαν ένα πέπλο σιωπής και μυστηρίου και σκοτεινότητας στο θέμα των ευθυνών του δημοσιογραφικού κόσμου (συντακτών και εκδοτών) κατά τη διάρκεια της ξένης κατοχής. Έτσι ελάχιστα στοιχεία διασώθηκαν για την περίοδο αυτή. Τα μόνα που υπάρχουν είναι τα –περιληπτικά όμως– επίσημα πρακτικά της «Δίκης των Δωσιλόγων δημοσιογράφων» που έγινε από τις 23 Οκτωβρίου μέχρι τις 3 Νοεμβρίου 1945 και κάποιες αφηγήσεις δημοσιευμένες σε μεταπολεμικές εφημερίδες. Δυστυχώς η κάλυψη και της δίκης αυτής ήταν περιορισμένη είτε επειδή οι εφημερίδες τότε δεν διέθεταν τον απαιτούμενο χώρο –ήταν δισέλιδες και σπάνια τετρασέλιδες– είτε από την ίδια τη διάθεση σιωπής των εφημερίδων, δεν διατηρήθηκαν δε τα δικαστικά βουλεύματα που απάλλασσαν κάποιους ύστερα από μια οργανωμένη «βιομηχανία μηνύσεων» που ακολούθησε την απελευθέρωση και δημιούργησε κλίμα ελλείψεως εμπιστοσύνης και φθοράς. Από το συνδυασμό των πληροφοριών των επίσημων πρακτικών της δίκης⁸ και των δικαστικών ρεπορτάζ των εφημερίδων, της «Μακεδονίας», του «Ελληνικού Βορρά», του

8. Βλέπε αποφάσεις 215 και 216 της 3 Νοεμβρίου 1945 του Ειδικού Δικαστηρίου της Συντακτικής Πράξεως 6/1945 (Δικαστηρίου Δωσιλόγων). Επίσης: Ελένη Χαϊδιά: «Ο δοσιλογισμός στη Μακεδονία: Τα πρακτικά της δίκης των Δωσιλόγων 1945-46», σελ. 92 κ.ε.

Φωτός», της «Νέας Αλήθειας», της «Λαϊκής Φωνής» και της «Ελευθερίας» που δημοσίευσαν κατατοπιστικά ρεπορτάζ για τη δίκη προκύπτουν ορισμένα πολύτιμα ιστορικά στοιχεία που θα αναφερθούν σε άλλη θέση.

Δυστυχώς δεν διασώθηκε το υπόμνημα που φέρεται να κατέθεσε στην ίδια δίκη ο τότε πρόεδρος της Ενώσεως Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας Θράκης Θεόδ. Ρηγινός στο οποίο πρέπει να είχε γίνει πολύτιμη εξιστόρηση όσων διαδραματίστηκαν στην περίοδο Κατοχής και όχι μόνο για τη δράση των λίγων κατηγορούμενων δημοσιογράφων. Παρά τις έρευνές μας, το πολύτιμο αυτό κείμενο –έστω και με την αναμενόμενη ως ένα σημείο έλλειψη ιστορικής αντικειμενικότητας– δεν βρέθηκε ούτε στη δικογραφία του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων –που για δι-κονομικούς λόγους πολυδιασπάστηκε αργότερα– ούτε στα κατάλοιπα του μάρτυρα δημοσιογράφου, ούτε στο αρχείο της Ενώσεως Συντακτών, ούτε στο αρχείο του Πειθαρχικού Συμβουλίου της στο οποίο παραπέμφθηκαν οι κατηγορηθέντες για συνεργασία με τον εχθρό δημοσιογράφοι.

Γ'. Η πληροφόρηση. Στη Θεσσαλονίκη, αντίθετα με την περίπτωση των Αθηνών, οι δύο εφημερίδες της είχαν μεταβληθεί σε όργανα του εχθρού και ενστάλαξαν την ηττοπάθεια και την εθνικοσοσιαλιστική προπαγάνδα, σε ελάχιστες δε περιπτώσεις τόλμησαν να αντιτάξουν άρνηση και δεν δημοσίευσαν κείμενα που τους έστελναν οι αρχές Κατοχής. Ας σημειωθεί όμως εδώ ότι αναφέρθηκαν και περιπτώσεις παραχωρήσεως δημοσιογραφικού χαρτιού για έκδοση μυστικών εφημερίδων και ανακοινώσεως δημοσιογραφικών τηλεγραφημάτων σε ιδιώτες και σε φιλοσυμμαχικά κρατικά όργανα, ενώ στα γραφεία τους δεν κρύβονταν τα εθνικά και τα φιλοαγγλικά αισθήματα. Η εικόνα των δύο αυτών εφημερίδων θα αναλυθεί σε άλλο κεφάλαιο.

Η κατάσταση αυτή δημιούργησε βαθύ σκοτάδι σχετικά με την πληροφόρηση του σκλαβωμένου λαού, σκοτάδι το οποίο αντιλήφθηκαν οι αρχές κατοχής και επιχείρησαν –πάλι με μονομέρεια και προπαγανδιστικά– μια καινοφανή ενημέρωση. Στη «Νέα Ευρώπη» δημοσιεύθηκε στις 7 Νοεμβρίου 1941 στα ελληνικά και στα γερμανικά η εξής ανακοίνωση του «Φελντκομαντάντ»: «Από 1 Νοεμβρίου 1941 ετέθη εις κυκλοφορίαν αυτοκίνητον με μεγάφωνον δια μετάδοσιν ειδήσεων εις την ελληνικήν γλώσσαν. Μέχρι νεωτέρας διαταγής προεβλέφθη το εξής δρομολόγιον. Ώρα 9, πλατεία Σιδηροδρομικού Σταθμού. Ώρα 9.45, οδός Φράγκων και Βίκτ. Ουγκώ. Ώρα 10.30, οδός Κωνσταντίνου και Εγνατία. Ώρα 11.15, οδός Αγίας Σοφίας και Ερμού. Ώρα 15.00, Τέρμα τροχιοδρομικής γραμμής

Τζαβέλλα. Ώρα 15.45, οδός 25^{ης} Μαρτίου και Μαραθώνος, Ώρα 16.30, οδός Αμύνης και Εγνατίας. Ώρα 17.15, οδός Αγίας Τριάδος και Βελησσαρίου. Επίσης θα δίδονται ελληνικά τεμάχια μουσικής»... Δεν διαπιστώθηκε μέχρι τότε συνεχίστηκε η ιδιόμορφη αυτή μετάδοση Δελτίου Ειδήσεων με το περιφερόμενο αυτοκίνητο-μεγάφωνο. Είναι όμως χαρακτηριστικό ότι οι Γερμανοί αντιλήφθηκαν την ανάγκη για πληροφόρηση και έσπευσαν να καλύψουν με τον τρόπο αυτό το κενό.

Βέβαια ούτε η εφημερίδα αυτή, ούτε ο Μυστικός Τύπος που εμφανίστηκε στην Κατοχή δεν ήταν δυνατό να καλύψουν όλη την ειδησεογραφία που περιέμενε το κοινό: τοπικές ειδήσεις, κοινωνικά, πληροφορίες, δικαστικά και αστυνομικά, αθλητικά κ.ά. Ασχολήθηκε (και ήταν φυσικό) με τις ειδήσεις από τα μέτωπα του πολέμου, με τη διεθνή πολιτική, με τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις και με την πολιτειακή οργάνωση της μεταπελευθερωτικής Ελλάδας.

Είναι όμως υπερβολικός ο ισχυρισμός πως «ηκούοντο φωνάι δια παντός μέσου και τρόπου ότι ηγωνίζοντο [οι αντιστασιακές εφημερίδες] δια την αβασίλευτον Δημοκρατίαν», ότι «ήταν απλώς «νεροκουβαληταί» της Δημοκρατίας, δια την Σοσιαλιστικήν Δημοκρατίαν», δηλαδή ότι στόχος τους δεν ήταν ο αγώνας για την απελευθέρωση της χώρας, αλλά για την εξασφάλιση της μεταπελευθερωτικής εξουσίας»⁹.

Δ'. Η στάση των δημοσιογράφων και των εκδοτών. Όπως ανέφερε στη Δίκη των δωσιλόγων Δημοσιογράφων ο Ειδικός Επίτροπος Αλεξανδρόπουλος, στην Κατοχή υπήρχαν 49 άνεργα μέλη της Ενώσεως Συντακτών, 105 άνεργοι δημοσιογράφοι και 25 άνεργοι υπάλληλοι εφημερίδων¹⁰. Οι δημοσιογράφοι της Θεσσαλονίκης δίσταζαν να αντιταχθούν στις απαιτήσεις των κατακτητών, όπως άλλωστε συνέβη και σε πολλές –τις περισσότερες– από τις χώρες που κατακτήθηκαν. Οι συνθήκες εργασίας και η αδυναμία επιβίωσης ήταν οι κύριοι παράγοντες που οδήγησαν ορισμένους δημοσιογράφους να μην αντιταχθούν στις αξιώσεις των αρχών κατοχής. Σε ελάχιστες περιπτώσεις υπήρξε συνειδητή συνεργασία με τον εχθρό: Τρία μέλη της Ένωσης Συντακτών οι Πέτρος Ωρολογάς, Νίκος Φαρδής και Νίκος Κράλλης διαγράφηκαν αμέσως μετά την Κατοχή ως συνεργασθέντες με τον εχθρό ενώ υπολογίζονται σε δύο δεκάδες όσοι ερ-

9. Νικ. Αναγνωστόπουλος «Παράνομος Τύπος 1941-44», σελ.12.

10. «Μακεδονία» στις 2 Νοεμβρίου 1945.

γάστηκαν στις δύο εφημερίδες και σε μια εβδομαδιαία, που εκδίδονταν με τον έλεγχο των κατακτητών ή σε υπηρεσίες γερμανικές ή δημόσιες ελληνικές που είχαν συνεργασία με τους Γερμανούς (μέλη και μη της Ενώσεως Συντακτών). Η Ένωση Συντακτών είχε 70 μέλη από τα οποία κατά τη διάρκειά της Κατοχής πέθαναν οκτώ (: Ζακ Βεντούρα, Τάκης Οικονομίδης, Δημ. Σουλτάνης, Γιάννης Ταχογιάννης, Ιωάν. Λιάπης, Λαζάρ Ελιέζερ, Ιωάν. Μπήτος, Μεντές Ματαράσσο), τέσσερις διαγράφηκαν επειδή απομακρύνθηκαν από την περιοχή της ή εγκατέλειψαν τη δημοσιογραφία (: Ιωάν. Σπαθάρης, Ανδρ. Κονιτόπουλος, Δ. Τσούρκας και Γ. Κουτούπης) ενώ άλλοι εγκαταστάθηκαν σε επαρχιακές πόλεις. Σημειώνεται ότι σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής γράφτηκαν στην Ένωση μόνο οκτώ νέα μέλη, για λόγους κυρίως προστασίας τους, αφού κατέφυγαν στη Θεσσαλονίκη από περιοχές που κατέλαβαν οι Βούλγαροι ή εξαιτίας της δεινής οικονομικής τους καταστάσεως. Λίγους μήνες μετά από την κατάληψη της Θεσσαλονίκης, οι Γερμανοί απομάκρυναν τον μέχρι τότε πρόεδρο της Ενώσεως Νίκο Σήφακα τον οποίο αντικατέστησε με εκλογές σε Γενική Συνέλευση ο αντιπρόεδρος της Θεόδ. Ρηγινός¹¹.

Σημαντικό πλήγμα για την αξιοπρέπεια των δημοσιογράφων της Θεσσαλονίκης ήταν η προσπάθεια των γερμανικών υπηρεσιών Τύπου να υποχρεωθούν οι αρθρογράφοι να συντάξουν άρθρα που θα ενίσχυαν τους ισχυρισμούς των κατακτητών. Επέλεξαν –με τη βοήθεια συνεργατών τους και με τη δικαιολογία της ενισχύσεώς τους λόγω της ανεργίας τους– οκτώ δημοσιογράφους, στους οποίους δόθηκαν συγκεκριμένα θέματα, που ήταν μάλιστα αντίθετα με την ιδεολογία τους (αγγλόφιλοι, μασώνιοι, κομμουνιστές, φιλοσιωνιστές κ.τ.λ.). Το Γερμανικό Γραφείο Τύπου θα προωθούσε τα κείμενά τους σε εφημερίδες ή στο ραδιοφωνικό σταθμό, από όπου θα πληρώνονταν. Η δημοσίευση και η μετάδοση των άρθρων αυτών προκάλεσε την ειρωνεία και την αηδία του κοινού, που έβλεπε τους γνωστούς για τις ελληνικές ή τις υγιείς θέσεις τους, δημοσιογράφους να κατηγορούν τη Μεγάλη Βρετανία, το κομμουνιστικό καθεστώς, τον τεκτονισμό, τους Εβραίους κ.τ.λ.¹².

11. «Το Φως» στις 24 Οκτωβρίου 1945, κατάθεση του Β. Μεσολογγίτη στη Δίκη των δωσιλόγων δημοσιογράφων.

12. «Η Κατοχή και ο Π. Ξ. Λεβαντής» στον «Ελληνικό Βορρά» στις 21 Νοεμβρίου 1954 και «Οι ατυχείς οκτώ μη ήρωες δημοσιογράφοι της Θεσσαλονίκης» του Β. Μεσολογγίτη, στον «Ελληνικό Βορρά» στις 11 Νοεμβρίου 1945.

Η εχθρική στάση των Γερμανών εξ άλλου εναντίον της Ενώσεως διαφαίνεται και από την προσπάθεια τους να τη διαλύσουν τον Αύγουστο του 1942. Όπως γράφει η εβδομαδιαία, γερμανικής εκφράσεως εφημερίδα της Θεσσαλονίκης «Νέοι Καιροί»¹³ έγινε τότε «η πρώτη επαφή του δημοσιογραφικού κόσμου της Θεσσαλονίκης μετά της αρμοδίας Γερμανικής υπηρεσίας», που ήταν «αποτέλεσμα μιάς ωριμάνσεως των συνειδήσεων και [εγκαινίασε] νέαν εποχήν κατανοήσεως και στενής συνεργασίας αφ' ενός μεν δια την εξυπηρέτησιν του μεγάλου σκοπού τον οποίον καθημερινώς πραγματοποιεί ο δόξασμένος στρατός του Ράιχ, αγωνιζόμενος δια μίαν συνηνωμένην και ευημερούσαν Ευρώπην και εξ άλλου δια την εναρμόνισιν του εθνικού συμφέροντος». Στη συγκέντρωση πήραν μέρος 35 μέλη, που δεν προκύπτει ότι γνώριζαν το σκοπό της ή συμφώνησαν με την πρόταση που διατυπώθηκε να ιδρυθεί νέα «Ένωση». Ο εκδότης της «Νέας Ευρώπης» Δημ. Ηλιάδης στην προσφώνηση του χαρακτήρισε τη συνάντησιν ως «εισαγωγή μιάς νέας περιόδου, ήτις αναμφιβόλως δεν θα μείνη άνευ επιδράσεως, όσον αφορά την ενίσχυσιν και καλλιτέρευσιν των εφημερίδων», ο δε εκπρόσωπος των Γερμανικών Ενόπλων Δυνάμεων βρήκε την ευκαιρία να χαιρετίσει «την ίδρυσιν του Μακεδονικού Συνδέσμου Συντακτών», ο οποίος «θα εκτιμήσιν την σημασίαν του Τύπου δια την ανοικοδόμησιν της χώρας του».

Η αντίδραση της Ενώσεως Συντακτών απέτρεψε τον κίνδυνο διαλύσεώς της, όμως υπάρχουν πληροφορίες για εκείνη τη μεθόδευση των Γερμανών να καθυποτάξουν τους δημοσιογράφους της Θεσσαλονίκης. Σχετικά, στη Γενική Συνέλευση που ακολούθησε, στις 17 Φεβρουαρίου 1944 ο πρόεδρος της Θεόδ. Ρηγινός είπε τα εξής: «Ευρέθησαν Έλληνες δυστυχώς οι οποίοι εισηγήθησαν την διάλυσιν της Ενώσεως μας, δηλαδή την καταπάτησιν των ελληνικών νόμων και την δημιουργίαν άλλης οργανώσεως υπό την αρχηγίαν των και εις την οποίαν θα εισήρχοντο όσοι αυτοί ήθελον και όποιοι αυτοί ήθελον και προ παντός πρόσωπα άσχετα προς το επάγγελμα. Δεν είναι η στιγμή κατάλληλος δια να εκθέσωμεν εις τι απέβλεπεν η προσπάθεια της διαλύσεως της Ενώσεως και ποίους κινδύνους διέτρεχον όλοι βέβαια οι συντάκται ιδιαίτατα όμως οι ευρισκόμενοι τότε εν ανεργία. Επίσης δεν είναι του παρόντος να εκθέσωμεν πόσοι αγώνες διεξήχθησαν δια να μη πραγματοποιηθεί το κατάπτυστον σχέδιον των ... λαμπρών αυτών Ελλήνων.

13. «Νέοι Καιροί» στις 24 Αυγούστου 1942.

πό μας, να επιτύχουν περισσότερα και ακόμη να έχουν την τύχη όπως επί των ημερών των μας έλθη η ποθητή ελευθερία».

Δεν είναι γνωστό ποιοι πρότειναν και ποιοι ηγήθηκαν στην προσπάθεια να διαλυθεί η Ένωση Συντακτών. Από τις καταθέσεις των μαρτύρων στη Δίκη των Δωσιλόγων προκύπτει ότι ήταν ο Δ. Ηλιάδης, (που ως ιδιοκτήτης-διευθυντής της «Νέας Ευρώπης» ασκούσε πιέσεις στο προσωπικό της) και ο Νίκος Φαρδής, προϊστάμενος του Γερμανικού Γραφείου Τύπου.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί η λεηλασία που έγινε στο αρχείο της Ενώσεως Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης και η «εξαφάνιση» στοιχείων που υπήρχαν για την κατοχική περίοδο της Ενώσεως: Δεν υπάρχει πλέον ολόκληρος ο τόμος με τα Πρακτικά των Συνεδριάσεων του Διοικ. Συμβουλίου και των Γενικών Συνελεύσεων από την 30 Ιουνίου 1931 μέχρι την 4^η Ιουνίου 1941, ενώ δεν τηρήθηκαν σχετικά πρακτικά από τις 3 Φεβρουαρίου 1944 μέχρι τις 16 Απριλίου 1945. Εξ άλλου «εξαφανίστηκαν» έγγραφα από τους ατομικούς φακέλους των μελών, π.χ. μια δακτυλογραφημένη αναφορά συνεξόριστων μέλους της Ενώσεως με την οποία πρότειναν την επανεγγραφή του, αναφορά που υπήρχε μέχρι το 1985... Τέλος εξαφανίστηκε το ιστορικής σημασίας πολυσέλιδο υπόμνημα του τότε προέδρου της Ενώσεως προς το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων για τη δραστηριότητα της κατά την Κατοχή και τη συμπεριφορά των κατηγορούμενων δημοσιογράφων, υπόμνημα το οποίο ασφαλώς είχε κατατεθεί και στο αρχείο της Ενώσεως... Μικρότερη σημασία έχει η εξαφάνιση των προηγούμενων Μητρώων (στα οποία πιθανολογείται ότι υπήρχαν χρήσιμες μεταβολές και παρατηρήσεις) και εγγράφων που συνόδευαν τις αιτήσεις για την εγγραφή τους, αυτοβιογραφικά, επιστολές κ.τ.λ.

Κατά την Κατοχή δημιουργήθηκαν με πρωτοβουλία του Σωματείου Τυπογράφων δύο συσσίτια για τους τυπογράφους της Θεσσαλονίκης, (το πρώτο για τους άνεργους, με υπεύθυνο τον Θεαγ. Καρέτσο και το δεύτερο για τους εργαζόμενους στις δύο εφημερίδες της Θεσσαλονίκης, με υπεύθυνο τον Κυρ. Μουσιάδη) που εξασφάλισαν μια φορά τη μέρα φαγητό (...)¹⁴.

Οι εκδότες των εφημερίδων της Θεσσαλονίκης που παύθηκαν ήταν

14. Ιωάννης Γεροντάκης [: Γ. Χατζόπουλος] «Οι εφημερίδες της Θεσσαλονίκης από το 1904 μέχρι σήμερα», στον «Τεχνικό Τύπο» τον Οκτώβριο του 1986. Επίσης του ίδιου, (ως Γ. Χατζόπουλος): «Ιστορία του Τύπου της Θεσσαλονίκης» σελ. 11.

φυσικό να αντιμετωπίσουν πρόβλημα επιβίωσης, αφού δεν είχαν την κάλυψη φορέων ανεργίας και δεν ήταν μέλη της Ενώσεως Συντακτών, που είχε εξασφαλίσει ορισμένες παροχές. Εκτός από τον Ι. Βελλίδη που κατέφυγε στην Αθήνα με το ταμείο της «Μακεδονίας», στην Αθήνα κατέφυγε ο Ν. Καστρινός και φέρεται να εργάστηκε ως μεταφραστής. Εξ άλλου ο Ι. Σπαθάρης πάλεψε για να περισώσει τις εγκαταστάσεις του «Φωτός» του και για να συμμορφωθεί στις εντολές των αρχών για να εκδώσει και να διευθύνει την εφημερίδα «Νέα Ευρώπη», ύστερα από ουσιαστική επιστράτευση του. Πρόβλημα οικονομικό αντιμετώπισαν κυρίως οι αδελφοί (Κώστας και Θανάσης) Κούσκουρα της «Νέας Αλήθειας» και ο Πέτρος Λεβαντής του προδικατορικού «Ελληνικού Βορρά». Και οι τρεις εργάστηκαν στην Εθνική Αντίσταση συνεργαζόμενοι με φιλοσυμμαχικές οργανώσεις. Ειδικά ο Πέτρος Λεβαντής, συμμετείχε στην Επιτροπή υπό τον Μητροπολίτη Γεννάδιο και στην Πατριωτική Απελευθερωτική Οργάνωση (ΠΑΟ). Για τον Π. Λεβαντή και για περιπέτεια του στη διάρκεια της Κατοχής γράφτηκε το εξής: «... υπήρξεν ο μόνος δημοσιογράφος που ηγήθη να γράψη –και δεν έγραψεν άρθρον κατά γερμανικήν διαταγήν. Προσήχθη δις εις το κτίριον της Προπαγάντα Στάφελ. Την δευτέραν φοράν υπό την συνοδείαν δύο «πεταλάδων» και ο διευθυντής αυτής ζώντερ φύρερ Λαγκάμερ του ανεκοίνωσεν ότι οι Γερμανοί προτίθενται να του κατάσχουν το πιεστήριον και το τυπογραφείον του κλειστού «Ελληνικού Βορρά». Εκείνος τότε, διερμηνεύοντος του διευθυντού του ελληνικού τμήματος του Γραφείου Τύπου Δ. Λιανόπουλο, απήντησε ως εξής εις τον Γερμανόν: Εάν αυτά που ζητείτε, είναι στρατιωτικά είδη ή τα θέλετε για τον γερμανικόν στρατόν, έχετε την ευχέρειαν, ως εκπρόσωπος κατεχούσης δυνάμεως να τα κατάσχητε. Αλλ' αν πρόκειται να τα δώσητε εις εντοπίους συνεργάτας σας για να πλουτίσουν, σας συνιστώ για το γόητρον και την αξιοπρέπειαν του γερμανικού στρατού να μη το κάμετε. Ο ζώντερ φύρερ Λαγκάμερ αφού ήκουσε την απάντησιν του κ. Λεβαντή, ηγγέρθη και έσφιξε το χέρι και του είπεν απευθυνόμενος προς τον διερμηνέα: Ντας ιστ άιν μαν. Αυτός είναι ένας άνδρας. Είναι ελεύθερος να μεταβή εις το σπίτι του.»¹⁵

15. Αθαν. Χρυσοχόου «Οι Γερμανοί εν Μακεδονία» κ.τ.λ. σελ. 230. Επίσης, Βασ. Μεσολογγίτης «Οι ατυχείς οκτώ μη ήρωες δημοσιογράφοι της Θεσσαλονίκης» στον «Ελληνικό Βορρά» στις 11 Νοεμβρίου 1945 και τέλος τις μαρτυρικές καταθέσεις στη Δίκη των Δωσιλόγων Δημοσιογράφων.

Ε'. Η τιμή των εφημερίδων. Χαρακτηριστικό του πληθωρισμού που σημειώθηκε στην περίοδο της Κατοχής και της ανοδικής πορείας των τιμών που έφθασαν σε ύψη άγνωστα μέχρι τότε στην ελληνική οικονομία είναι οι τιμές των εφημερίδων, δηλαδή η τιμή ενός είδους, που δεν είναι ούτε ακριβό ούτε ασφαλώς πρώτης ανάγκης.

Κατά την είσοδο των Γερμανών στη Θεσσαλονίκη η τιμή της εφημερίδας ήταν 2 δραχμές και την ημέρα της αποχωρήσεώς τους η τιμή είχε φθάσει στις 200.000.000 δραχμές!

Αναλυτικά η πορεία της τιμής ήταν η εξής, σε δραχμές:

1941. 9 Απριλίου 2 δρ., 6 Αυγούστου 4 δρ., 25 Νοεμβρίου 5 δρ.

1942. 20 Ιανουαρίου 10 δρ., 15 Μαΐου 20 δρ., 18 Αυγούστου 30 δρ., 13 Αυγούστου 60 δρ., 8 Δεκεμβρίου 100 δρ.

1943. 7 Μαΐου 150 δρ., 23 Μαΐου 200 δρ., 3 Οκτωβρίου 400 δρ., 7 Νοεμβρίου 400 δρ. συν 200 δρ. υπέρ της Κοινωνικής Προνοίας. 12 Δεκεμβρίου 1000 δρ.

1944. 21 Ιανουαρίου 2.000 δρ., 30 Ιανουαρίου 3.000 δρ., 21 Φεβρουαρίου 5.000 δρ., 13 Μαρτίου 7.000 δρ., 22 Μαρτίου 10.000 δρ., 5 Απριλίου 15.000 δρ., 3 Μαΐου 20.000 δρ., 15 Μαΐου 40.000 δρ., 3 Ιουνίου 60.000 δρ., 10 Ιουνίου 100.000 δρ., 7 Ιουλίου 150.000 δρ., 15 Ιουλίου 250.000 δρ., 22 Ιουλίου 500.000 δρ., 10 Αυγούστου 900.000 δρ., 13 Αυγούστου 1.000.000 δρ., 19 Αυγούστου 2.000.000 δρ., 28 Αυγούστου 3.000.000 δρ., 30 Αυγούστου 5.000.000 δρ., 15 Σεπτεμβρίου 8.000.000 δρ., 20 Σεπτεμβρίου 10.000.000 δρ., 21 Σεπτεμβρίου 15.000.000 δρ., 30 Σεπτεμβρίου 25.000.000 δρ., 3 Οκτωβρίου 50.000.000 δρ., 8 Οκτωβρίου 100.000.000 δρ. και 22 Οκτωβρίου 200.000.000 δρ.

Οι τιμές των εφημερίδων καθοριζόταν από το Γερμανικό Γραφείο Τύπου.

ΣΤ'. Η επιβίωση των δημοσιογράφων. Για την επιβίωση των δημοσιογράφων στην Κατοχή θα πρέπει να προστεθούν οι εξής μαρτυρίες που αναφέρονται στην Έκθεση Πεπραγμένων του Διοικ. Συμβουλίου στις 17 Φεβρουαρίου 1944, ο πρόεδρος της Ενώσεως Θ. Ρηγινός:

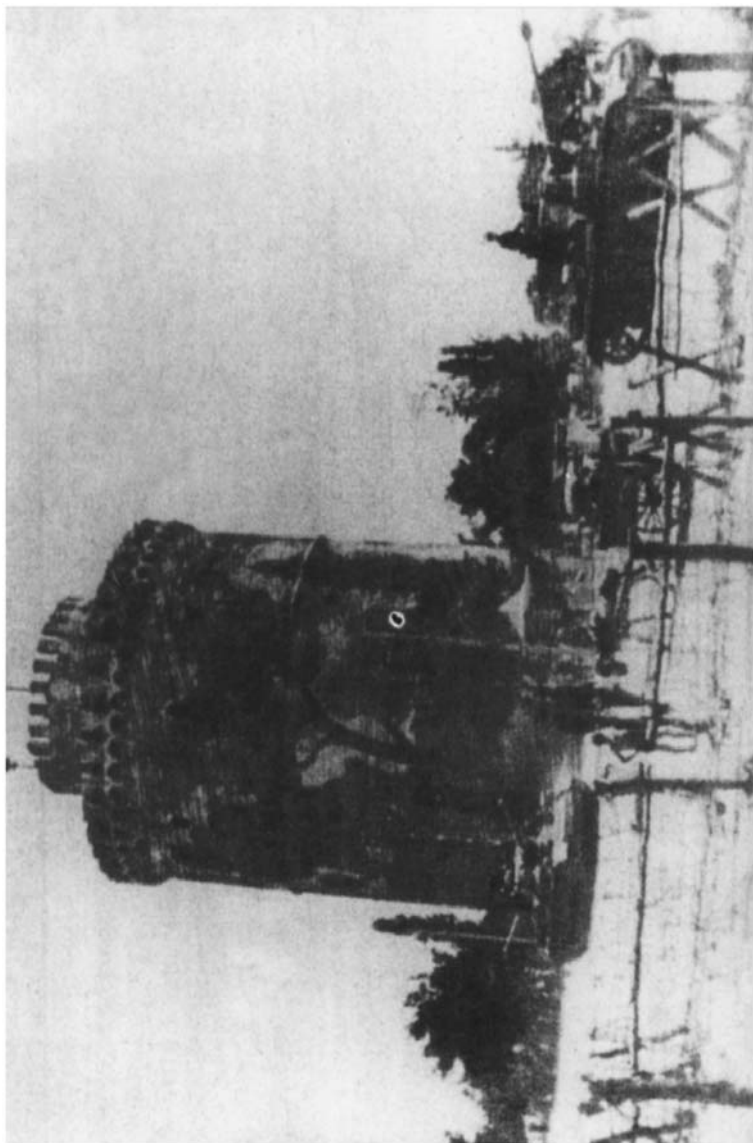
* Για την αντιμετώπιση των δαπανών της διοικήσεως της Ενώσεως επιβλήθηκε «αγγελιόσημο» επί των εισπράξεων των εφημερίδων της Θεσσαλονίκης, ενώ μέχρι τότε γίνονταν έρανοι ή παρακρατούνταν ορισμένα ποσοστά από διάφορα επιδόματα.

* Δίδονταν επιδόματα ανεργίας που για κάποιο διάστημα εξασφάλισαν μια υποφερτή ανθρώπινη επιβίωση.

* Παραχωρήθηκαν από το Δημόσιο το 1942 χωράφια στο Νομό Πέλλης για εκμετάλλευση και καλλιεργήθηκαν από τους δημοσιογράφους συνεταιρικά, για μια ποσότητα σιταριού, προς αντιμετώπιση των αναγκών τους, ενώ το 1943 τα χωράφια εκχωρήθηκαν από την Ένωση στην Κοινότητα για την από κοινού εκμετάλλευση.

* Λειτουργούσε συσσίτιο με το σύστημα της παροχής σε είδος, χάριν του οποίου επιβίωσαν πολλοί δημοσιογράφοι και οι οικογένειές τους.

* Η διακοπή της εκδόσεως των εφημερίδων της Θεσσαλονίκης προκάλεσε μεγάλο αριθμό ανέργων που με την νοοτροπία και τη δικαιολογία ότι οι δημοσιογράφοι δεν μπορούν να εργασθούν ως υπάλληλοι ή ότι με τα επιδόματα ανεργίας μπορούν να αντιμετωπίσουν τη ζωή, δεν διορίζονταν σε διάφορες δημόσιες κ.τ.λ. θέσεις. Έτσι λίγοι μόνο κατόρθωσαν να προσληφθούν στις σχετικές με τη δημοσιογραφία (λίγες άλλωστε) κρατικές θέσεις.

Καμουφλαρισμένος ο Λευκός Πύργος περικυκλωμένος από σφραματοπλέγματα και φρουρούμενος από τεθωρακισμένα.